

ADNAN MENDERES VE 1 MAYIS 1960

2 Mayıs 2021

Yıldırım Koç

Cumhuriyet döneminde 1 Mayıs'ı "işçi bayramı" olarak ilk kutlayan başbakan, rahmetli Adnan Menderes idi.

27 Mayıs 1935 gün ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller Hakkında Kanun ile 1 Mayıs günü Bahar Bayramı olarak genel tatil kabul ediliyordu. Ancak genel tatilde işçilere herhangi bir ücret ödenmiyordu. Demokrat Parti döneminde, Adnan Menderes'in başbakanlığında, 9.8.1951 gün ve 5837 sayılı yasayla, genel tatillerde işçilere çalışılmaksızın yarım yevmiye ödenmesi kararlaştırıldı. 8.6.1956 gün ve 6734 sayılı yasayla da, 1 Mayıs dahil tüm genel tatillerde işçilere çalışılmadan ödenecek ücret 1 yevmiyeye çıkarıldı.

1950'li yıllarda Soğuk Savaş Türkiye'nin iç politikasını da belirliyordu. 1 Mayıs bu dönemde "komünist bayramı" olarak kabul edildiğinden, 1 Mayıs öncesinde güvenlik güçleri çeşitli önlemler alırdı. Ancak Adnan Menderes 1 Mayıs 1960 günü Başbakan olarak yaptığı konuşmada işçilerin "1 Mayıs İşçi Bayramı"nı kutladı ve herkesi şaşırttı.

Başvekil Adnan Menderes 1 Mayıs 1960 günü radyodan yaptığı bu önemli konuşmasında ülkede ihtilal söylentilerine değindi, ülkede bir ayaklanma girişimi olduğundan söz etti ve şunları söyledi:

"Bugün 1 Mayıs İşçi Bayramı, işçi kardeşlerimize elemsiz, kedersiz birçok bayramlar idrak etmelerini ve onların refah ve saadetini temenni ederken, bu gayede kendilerine her zaman yardımcı olmanın en aziz emelimi teşkil ettiğini ifade etmek isterim. (...) Bu şeametli ayaklanma teşebbüslerinin bir merkezden idare olunduğuna dair bin bir delilden biri de bütün bu gayretlerin kendine mahsus bir mantık içinde cereyan etmesi, hadiselerle tarihlerin arasındaki münasebete ve takvime büyük bir ehemmiyet verilmekte olmasıdır. (...) Bakınız. Bugünkü hadiseler de, Tahran'daki CENTO toplantısı, 1 Mayıs Bayramı ve 2 Mayıs İstanbul NATO toplantısı gibi tarihler seçilerek, görülerek, hadiselerle ayarlanmış görünmüyor mu? (...) 1 Mayıs İşçi Bayramı ise, sokaklara dökülerek bizim şu sözde ihtilalcilerin, işçi kardeşlerimizin her yerde teşkil edecekleri büyük kalabalıktan da istifade etmek maksadına bağlı görünmüyor mu?" ("Başvekilin Türk Milletine Hitabı", **Yedi Ocak Dergisi**, 7 Mayıs 1960)

Dönemin Demokrat Parti muhaliflerinden Forum Dergisi'nde ise Adnan Menderes'in bu konuşmasını eleştiren "1 Mayıs Bayramı" başlıklı şu yazı yayınlandı:

"İstanbul halkının 24 saat evlerinde kapalı kaldığı 1 Mayıs günü, çoktan beri D.P. Radyosu haline gelmiş olan (ve sanki halkın sinirini bozmak vazifesini yerine getirmek için çalışan) Devlet Radyolarında, Menderes'in şimdiye kadar yaptığı konuşmaların en sert, en hiddetli durmadan tekrarlandı. Baştan başa muhalefete karşı delilsiz isnatlarla ve her cümlesi 'isyan', 'ayaklanma', 'ihtilal', 'Hükümet darbesi', 'siyasi suikast' kelimeleri ile dolu olan bu nutkun sonunda, gayet yumuşak bir eda ile Türk işçilerine hitap edildi. Vatandaşlar, Türkiye Başvekilinin şu cümleleri sarf ettiğine hayret içinde şahit oldular: 'Bugün 1 Mayıs İşçi Bayramı, işçi kardeşlerimize elemsiz, kedersiz birçok bayramlar idrak etmelerini temenni ederim.'

"Nasıl hayret edilmesin ki, 1 Mayısın Türkiye'deki ismi Milli Bayramların adını tespit eden 27 Mayıs 1935 gün ve 2739 sayılı Ulusal Bayram ve Genel Tatiller hakkındaki Kanun'un 2inci maddesinin C bendine göre, sadece 'Bahar Bayramı'dır. (...)

"Yalnızca kanunda değil, bütün resmi ve gayriresmi konuşmalarda da 1 Mayıs, memleketimizde yıllardır Bahar Bayramı olarak anılır.

"Başvekilin radyo konuşmaları, irticalen değil, önce düşünce taşına hazırlanarak yazıldığına, hatta konuşma banda (yani ses makinesine) alındıktan sonra, bu bant Radyo Evine götürülmeden önce, Menderes tarafından en aşağı bir defa dinlendiğine göre, bu vasıflandırmayı bir 'dil sürçmesi' olarak kabul etmeğe de imkan yoktur. Yine hepimiz biliriz ki, 1 Mayıs, Marksist Sosyalistler ve Komünistler için İşçi Bayramıdır. Solcu işçilerin 'dünya ihtilali' gayesiyle birleşerek bayram yaptıkları gündür. Ve zaten Türk Kanun Koyucusunun 1 Mayısı 'bahar bayramı' olarak ilan edişinin sebebi de, beynelmilel işçi hareketlerinin Türkiye'de de sınıf mücadelesi şuurunu yaratmak için böyle bir günü kendilerine mal etmesine meydan vermemekten ibarettir. (...) Menderes'in 1 Mayıs'ı 'İşçi Bayramı olarak ilan edivermesinden' dolayı, kendisinin sola kaymaya başladığını iddia edecek değiliz. Ama şu kadarını belirtmek isteriz ki, Menderes, Bahar Bayramını kendi başına vaftiz ederek İşçi Bayramı haline getirmekle, bir kerre daha 'yalnız Meclise ait olan bir yetkiyi kendisinde görmek hevesine' kapılmıştır." ("1 Mayıs Bayramı", **Forum Dergisi**, 15 Mayıs 1960, sayı 147, s.2-3)

Adnan Menderes 1 Mayıs'ta işçilerin "İşçi Bayramı"nı herhalde "dil sürçmesi" nedeniyle kutlamadı. Söz konusu konuşmasında da gözlemlendiği gibi, büyük olasılıkla, yaklaşan ihtilali seziyor ve bu dönemde genellikle Demokrat Parti'yi destekleyen işçilerden bir destek umuyordu. Adnan Menderes'in yakın arkadaşı ve 1957-1960 döneminde Türk-İş Genel Başkanı olan Nuri Beşer ile 22 Nisan 1988 ve 20 Mart 1989 günleri İstanbul'daki evinde yaptığımız ve sözlü tarih çalışması olarak kaydedilen görüşmede bu konuyu kendisine sorduğumda, 1960 yılı Nisan ayında işçilere yıllık ücretli izin hakkının verilmesini ve Menderes'in bu konuşmasını bu şekilde yorumlamıştı.